

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

GREEN ECONOMY AND DEVELOPMENT

Social, Economic, Technological, Scientific and Popular Science Journal

**2026-YIL / AVGUST / 8-SON,
I-QISM**

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 2026-yil, avgust.
I-qism*

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoiraz Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxonovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhridinov Zafarjon Fakhridin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyea Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukariyeva Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy
jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va
taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

O'RTA DAROMADLI MAMLAKATLARDA INNOVATSION XARAJATLARNING EKSPORT DIVERSIFIKATSIYASIGA TA'SIRI	20
Karimova Xulkar Raxmanali qizi Jalg'ashova Nazira Umbet qizi	
MINTAQADA SANOAT SALOHİYATI SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING HOZIRGI HOLATI TAHLILI	26
Mamedov Ko'palboy Masharipovich	
TA'LIM XIZMATLARINI BOSHQARISHDA XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA SIFATNI TA'MINLASH	30
Umarov Ravshanjon Gafurovich	
SANOAT KORXONALARIDA INNOVATSION FAOLIYAT SAMARADORLIGINI BAHOLASH USULLARI	36
Mamurov Doniyor Eldorovich	
MINTAQAVIY IQTISODIY RIVOJLANISHDA YASHIL INVESTITSİYALARDAN FOYDALANISH TAMOIYILLARI VA USULLARI	43
Ro'zimov Doniyor Soporboy o'g'li	
TOSHKENT METROPOLITENI SANOATIDA MAHALLIYLASHTIRISH DARAJASINING DINAMIKASI VA UNI XALQARO TAJRIBA BILAN QIYOSIY BAHOLASH	49
Mansurov Xamrokul Ilxomovich	
ЦИФРОВАЯ САМООРГАНИЗАЦИЯ БУДУЩИХ МЕНЕДЖЕРОВ КАК ФАКТОР ЭФФЕКТИВНОСТИ САМОСТОЯТЕЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ	56
Мирвосикий Хилола Хабибулла кизи	
XORAZM VILOYATIDA AHOLI BANDLIGINI TA'MINLASHNING ILMIY-AMALIY TAHLILI	64
Z.Sh. Matniyozova	
DEVELOPMENT MECHANISMS OF EMBEDDED FINANCE SERVICES IN COMMERCIAL BANKS OF UZBEKISTAN BASED ON OPEN BANKING	69
Khurramova Fotima Bakhodir qizi	
IMPROVING THE PRACTICE OF FINANCING INVESTMENT PROJECTS THROUGH SYNDICATED LOANS PROVIDED BY COMMERCIAL BANKS	76
Xudaynazarov Davrbek Abdullayevich	
TASHQI SAVDO DINAMIKASI VA BANK MOLİYAVIY XAVFSIZLIGI: O'ZBEKISTON TIJORAT BANKLARI MISOLIDA AMALIY TAHLIL	83
Babadjanov Shuxrat Atxamovich	
GREEN LENDING PRACTICED AMONG UZBEK COMMERCIAL BANKS: SURVEY- BASED ASSESSMENT OF READINESS AND CONSTRAINTS	90
Avazov Azizbek Ashurali o'g'li	
"YANGI O'ZBEKISTON – 2030" STRATEGIYASI DOIRASIDA IQTISODIY O'ZGARISHLARNING ASOSIY YO'NALISHLARI VA ULARNING SAMARADORLIGI	96
Amirov Otabek Xudoyberdi o'g'li	
BARQAROR YASHIL INVESTITSİYALARNING QAYTA TIKLANUVCHI ENERGETIKA RIVOJIGA ROLINI VA HISSASINI TAHLIL QILISH: O'ZBEKISTON MISOLIDA	101
Zilola Kazakova	
HUDUD SANOATIDA KAPITAL VA MEHNAT RESURLARI SAMARADORLIGINI KOB-B-DUGLAS MODELİ YORDAMIDA BAHOLASH	113
Turayev Baxrom Ergashevich	

“MAHALLA BANKIRI” INSTITUTI DAVLATBANK HAMKORLIGINING OPERATSION BO‘G‘INI SIFATIDA: SAMARADORLIK MEZONLARI VA OPTIMAL YUKLAMA PARAMETRLARI	120
Nurmuratov Azamat Mamarizo o‘g‘li SHAHAR JAMOAT TRANSPORTI YO‘NALISHLARINING AHOLI EHTIYOJLARIGA MOSLIGINI TADQIQ ETISH (URGANCH SHAHRI MISOLIDA)	127
Abdullayeva Shahzodaxon Fazliddin qizi O‘ZBEKISTONDA QISHLOQ XO‘JALIGINI RO‘YXATGA OLISHNING AGRAR IQTISODIY O‘SISHNI TA‘MINLASHDAGI INSTITUTSIONAL ROLI	132
Shohujayeva Zebo Safoyevna Xolov Javlonbek Davronovich UZBEKISTAN KAK AKADEMIЧЕСКИЙ ХАБ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ	138
Эргашева Шахло Тургуновна БУХГАЛТЕРСКИЙ УЧЕТ КАК ИНФОРМАЦИОННАЯ ОСНОВА ФИНАНСОВОГО КОНТРОЛЯ ПРЕДПРИЯТИЯ	146
Маннапова Раъно Абборовна YOSHLAR TADBIRKORLIGINI MOLIIYAVIY, INSTITUTSIONAL VA RAQAMLI QO‘LLABQUVVATLASHNING INTEGRATSIYALASHGAN RAQAMLI MODELLARI: “3M-PLATFORMA” VA “SMART YOUTH BUSINESS ECOSYSTEM” KONSEPSIYALARI	154
Xojiyev Ma‘murjon Muxsinjon o‘g‘li RAQAMLI BANK XIZMATLARINING IQTISODIY VA INSTITUTSIONAL XUSUSIYATLARI	163
Begimqulova Sevara Nurmamatovna KICHIK TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINING IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH OMILLARI	169
Yusupov Muxiddin Soatovich Normaxmatov Fazliddin Nuriddin o‘g‘li OLIY TA‘LIMDA INNOVATSION MENEJMENT IMKONIYATLARIDAN SAMARALI FOYDALANISH	177
Abdullayev Farhod Ozodovich “YASHIL MAKON” UMUMMILLIY LOYIHASINI AMALGA OSHIRISHNING TASHKILIIY-AMALIIY NATIJALARI	180
Jamshidbek Bobojonov QISHLOQ XO‘JALIGI MAHSULOTLARI EKSPORTI SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA KLASTERLARNING AHAMIYATI	184
Radjabova Mavluda Ergash qizi STRENGTHENING MAHALLA ENTREPRENEURSHIP THROUGH AN INTEGRATED ECOSYSTEM: FUNCTIONAL LINKAGES, DIGITAL COORDINATION, AND REGIONAL EVIDENCE	189
Zafarjon Odiljonovich Tuxtasinov MINTAQANI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA GENERATIV SUN‘IY INTELLEKT INFRATUZILMASINING NAZARIY ASOSLARI	195
Saidov Jaloladdin Allaberganovich KORXONALARDA BOSHQARUV QARORLARINI QABUL QILISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	202
Mamajonova Surayyoxon Maxmudjonovna PAXTA-TO‘QIMACHILIK KLASTERLARIDA INNOVATSION RIVOJLANISHNING HUDUDIIY XUSUSIYATLARINI BAHOLASH METODIKASI	207
Tojiyev Sa‘dulla Muhitdinovich INNOVATIONS IN TECHNOLOGY AND SCIENCE EDUCATION IMPROVING ECONOMIC INCENTIVE AND RESOURCE-ALLOCATION MECHANISMS AS A FACTOR IN INCREASING THE EFFICIENCY OF INDUSTRIAL ENTERPRISES: EVIDENCE FROM THE “TECHNOPARK” ENTERPRISE	213
Erkinova Umidakhon Ilhom qizi	

THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE-BASED RECRUITMENT SYSTEMS ON HIRING QUALITY	218
Mutalova Manzura Abdushukur qizi	
TOMORQA XO'JALIGI FAOLIYATI BILAN BOG'LIQ NOQISHLOQ XO'JALIGI FAOLIYATINING TA'SIRINI IQTISODIY BAHOLASH	224
U.U.Nurullayev	
SHAHAR HUDUDLARIDA EKOLOGIK MONITORING TIZIMINI RIVOJLANTIRISH MASALALARI	230
Asqarov Akmal Anvar o'g'li	
TIJORAT BANKLARI KREDIT PORTFELINI BOSHQARISHNING METODOLOGIK ASOSLARI	235
Ziyodullayev Sodiqjon Mamadillayevich	
AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARI SOHASIDA MOLIVAVIY NATIJALAR AUDITI METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISHNING YAXLIT TIZIMI	240
Bekchanov Faxriddin Atabekovich	
MAHALLIY TURIZMNI RIVOJLANLANTIRISHNING TASHKILIYIQTISODIY MEKANIZMINING ASOSIY FUNKSIYA VA PRINSIPLARI	246
Xayrullayev Elbek Xayrulla o'g'li	
ЛИЗИНГ КАК ИНСТРУМЕНТ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО ОБНОВЛЕНИЯ ТЕКСТИЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ УЗБЕКИСТАНА: ФИНАНСОВЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ И ОГРАНИЧЕНИЯ.....	250
Дадабоева Муштари Хамидиллаевна	
TIJORAT BANKLARIDA CHAKANA BANK XIZMATLARINI RIVOJLANTIRISHGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNI EKONOMETRIK BAHOLASH	261
Abdiraxmonov Farxod Arabboyevich	
HUDUDLAR IQTISODIY XAVFSIZLIGINI BOSHQARISH MEKANIZMLARINING NAZARIY MODELLARI	267
Jurayev Ismatulla Izzatullayevich	
FINANCIAL MODELS IN THE EDUCATION SECTOR: A COMPARATIVE INSTITUTIONAL ANALYSIS OF STATE, PRIVATE, AND MIXED FUNDING SYSTEMS	275
Imomov Inomiddin	
SANOAT KORXONALARIDA INVESTITSION JARAYONLARNI BOSHQARISHNING TASHKILIY-IQTISODIY MEKANIZMI.....	281
Siddiqov Abdusalom Abdumalikovich	
NOAN'ANAVIY PUL-KREDIT SIYOSATI INSTRUMENTLARINING IQTISODIY MOHIYATI VA MAZMUNI.....	292
Djumonov Dilshod Safarolievich	
URBANIZATSIYA SHAROITIDA EKOLOGIK BARQARORLIKNI TA'MINLASH MUAMMOLARI.....	302
Shodmonov Nurjaxon Shokir o'g'li	
QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASIDA KICHIK VA O'RTA BIZNESNI QO'LLAB QUVVATLASHNING IQTISODIY OMILLARI VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI.....	308
Reimbergenov Xurrambek Xushnudovich	
O'ZBEKISTONDA KO'CHMAS MULK BOZORI XIZMATLARINING HOZIRGI HOLATI VA ULARNING SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'NALISHLARI	314
Sadikova Dildora Abdulla qizi	
QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASIDA AGROTURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING STRATEGIK YO'NALISHLARI.....	321
Baxadir Adilchayev	
EKOLOGIK TA'LIMNI RIVOJLANTIRISH ORQALI BARQAROR RIVOJLANISHNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI	327
Ergasheva Mohinurxon Odilxon qizi	

BANK OPERATSIYALARI BO'YICHA ICHKI AUDIT AMALLARINING MAZMUNIIY VA USLUBIIY TAHLILI	331
Yuldashev Xurshidbek Mamirjonovich	
РАЗРАБОТКА И ПРИМЕНЕНИЕ МОДЕЛИ КОМПЕТЕНЦИЙ ДЛЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СЛУЖАЩИХ	341
Гофурова Шахрибону Комол қизи	
INNOVATION-DRIVEN BUSINESS COMPETITIVENESS THROUGH DIGITAL TRANSFORMATION AND TECHNOLOGICAL CAPABILITY	349
Sarvinoz Asamova	
HUDUDIIY INVESTITSIIYA OQIMLARINI DIFFERENSIAL BAHOLASH ASOSIDA MINTAQAVIIY IQTISODIIY O'SISHNI MANZILLI RAG'BATLANTIRISH.....	359
Ismoilov Azizbek Rustamjon o'g'li	
XIZMAT KO'RSATISH SOHASINI RIVOJLANTIRISH ORQALI KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH YO'LLARI BO'YICHA XORIJ TAJRIBALARI	368
Samiyev Mirkamol Amriddin o'g'li	
ИНВЕСТИЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОЙ РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКИ: СУЩНОСТЬ, РОЛЬ И ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ	372
Матчанов Умирзак Сейтжанович	
O'ZBEKISTONDA YASHIL LOGISTIKA TAMOIYILLARI ASOSIDA MULTIMODAL TRANSPORT-LOGISTIKA KORIDORLARINI RIVOJLANTIRISHNING TASHKILIIY-IQTISODIIY MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	379
Islomjon Jamshedovich Jamshedov	
YASHIL INVESTITSIIYALARNING HUQUQIIYINSTITUTSIONAL ASOSLARINING RIVOJLANISH BOSQICHLARI.....	389
Temirova Nozima Shuhrat qizi	
ELEKTRON SAVDO PLATFORMALARIDA MOLIYAVIIY TAHLILNING ZAMONAVIIY YONDASHUVLARI VA XALQARO TAJRIBA	395
Amanqulova Muxlisa Narsafar qizi	

ELEKTRON SAVDO PLATFORMALARIDA MOLIYAVIY TAHLILNING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI VA XALQARO TAJRIBA

Amanqulova Muxlisa Narsafar qizi

“Toshkent irrigatsiya va qishloq xo‘jaligini mexanizatsiyalash
muhandislari instituti” Milliy tadqiqot universiteti,
Buxgalteriya hisobi va audit kafedrası assistent o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA. Elektron savdo platformalarida moliyaviy tahlilning zamonaviy yondashuvlari va rivojlangan davlatlarning ilg‘or tajribasi tahlil qilinadi. Elektron savdo subyektlari faoliyatini baholashda qo‘llaniladigan moliyaviy ko‘rsatkichlar, sun‘iy intellekt, katta ma‘lumotlar (Big Data), bulutli texnologiyalar hamda biznes-analitika vositalarining moliyaviy qarorlar qabul qilish jarayonidagi o‘rni yoritiladi. Amazon, Alibaba, eBay va Shopify kabi xalqaro elektron savdo platformalarining moliyaviy boshqaruv amaliyoti o‘rganilib, ularning samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi zamonaviy tahlil usullari umumlashtiriladi. Tadqiqot natijalari asosida O‘zbekistondagi elektron savdo platformalarida moliyaviy tahlil tizimini takomillashtirish, raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish va moliyaviy boshqaruv sifatini oshirishga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: elektron savdo, moliyaviy tahlil, elektron tijorat platformalari, xalqaro tajriba, sun‘iy intellekt, katta ma‘lumotlar (Big Data), moliyaviy ko‘rsatkichlar, rentabellik, likvidlik, raqamli iqtisodiyot, biznes-analitika, moliyaviy boshqaruv.

АННОТАЦИЯ. Проанализированы современные подходы к финансовому анализу на платформах электронной торговли, а также передовой опыт развитых стран. Рассмотрены финансовые показатели, применяемые для оценки деятельности субъектов электронной торговли, и раскрыта роль искусственного интеллекта, больших данных (Big Data), облачных технологий и инструментов бизнес-аналитики в процессе принятия финансовых решений. Изучена практика финансового управления международных платформ электронной торговли, таких как Amazon, Alibaba, eBay и Shopify, а также обобщены современные методы анализа, способствующие повышению эффективности их деятельности. На основе результатов исследования разработаны научно-практические рекомендации по совершенствованию системы финансового анализа на платформах электронной торговли Узбекистана, эффективному использованию цифровых технологий и повышению качества финансового управления.

Ключевые слова: электронная торговля, финансовый анализ, платформы электронной коммерции, международный опыт, искусственный интеллект, большие данные (Big Data), финансовые показатели, рентабельность, ликвидность, цифровая экономика, бизнес-аналитика, финансовое управление.

ABSTRACT. Modern approaches to financial analysis on e-commerce platforms and the advanced experience of developed countries are analyzed. The financial indicators used to assess the performance of e-commerce entities are examined, with particular attention to the role of artificial intelligence, Big Data, cloud technologies, and business analytics tools in financial decision-making. The financial management practices of international e-commerce platforms such as Amazon, Alibaba, eBay, and Shopify are examined, and modern analytical methods that contribute to improving their operational efficiency are systematized. Based on the research findings, scientific and practical recommendations are developed to improve financial analysis systems on e-commerce platforms in Uzbekistan, promote the effective use of digital technologies, and enhance the quality of financial management.

Keywords: e-commerce, financial analysis, e-commerce platforms, international experience, artificial intelligence, Big Data, financial indicators, profitability, liquidity, digital economy, business analytics, financial management.

KIRISH

Raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi natijasida elektron savdo (e-commerce) zamonaviy jahon iqtisodiyotining eng tez sur‘atlarda o‘sayotgan yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi, internet foydalanuvchilari sonining ortishi, mobil qurilmalar va raqamli to‘lov

tizimlarining keng ommalashuvi elektron savdo platformalarining iqtisodiyotdagi ahamiyatini tubdan oshirdi. Bugungi kunda elektron savdo nafaqat mahsulot va xizmatlarni sotishning muqobil usuli, balki korxonalarning moliyaviy barqarorligi, investitsion jozibadorligi va raqobatbardoshligini ta'minlovchi muhim omillardan biri sifatida qaralmoqda. Shu sababli elektron savdo platformalarida moliyaviy tahlilning zamonaviy usullarini takomillashtirish hamda ilg'or xalqaro tajribani o'rganish ilmiy va amaliy jihatdan dolzarb masalalardan hisoblanadi.

So'nggi yillarda global elektron savdo bozori misli ko'rilmagan sur'atlarda rivojlanmoqda. Statista ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yilda dunyo bo'yicha chakana elektron savdo hajmi 6,4 trillion AQSh dollariga yetgan bo'lib, 2030-yilga borib ushbu ko'rsatkich 9 trillion AQSh dollariga yaqinlashishi prognoz qilinmoqda. Shuningdek, 2025-yilda internet foydalanuvchilari sonining qariyb 6 milliard kishiga yetgani elektron savdo platformalarining kengayishiga asosiy omillardan biri bo'ldi. Jahon bozorida Amazon, Alibaba, JD.com, Pinduoduo, Taobao va Shopify kabi platformalar millionlab sotuvchilar va milliardlab iste'molchilarga xizmat ko'rsatmoqda [1].

Elektron savdo rivojlanishining yana bir muhim tendensiyasi mobil tijorat (m-commerce) ulushining ortishidir. Statista tahlillariga ko'ra, 2025-yilda elektron savdo platformalariga tashriflarning qariyb 80 foizi smartfonlar orqali amalga oshirilgan. Shu bilan birga, elektron to'lovlarning asosiy qismi raqamli hamyonlar (Digital Wallet) orqali amalga oshirilmoqda va 2030-yilga borib ularning ulushi global elektron to'lovlarning 60 foizdan ortig'ini tashkil etishi kutilmoqda. Mazkur tendensiyalar elektron savdo platformalarida real vaqt rejimida moliyaviy monitoringni amalga oshirish, likvidlikni boshqarish hamda operatsion xarajatlarni optimallashtirishga bo'lgan ehtiyojni yanada kuchaytirmoqda.

Elektron savdo platformalarining kengayishi moliyaviy tahlil metodologiyasiga ham sezilarli o'zgarishlar olib kirdi. An'anaviy moliyaviy tahlil, asosan, buxgalteriya hisobotlari va moliyaviy koeffitsiyentlarga tayangan bo'lsa, zamonaviy yondashuvlarda Big Data, sun'iy intellekt (Artificial Intelligence), mashinaviy o'qitish (Machine Learning), Business Intelligence (BI), bulutli texnologiyalar va prediktiv analitika vositalari keng qo'llanilmoqda. Ushbu texnologiyalar yordamida platformalarda millionlab tranzaksiyalarni real vaqt rejimida tahlil qilish, xaridorlarning xulq-atvorini prognozlash, kredit xavfini baholash, firibgarliklarni aniqlash hamda daromadlilikni oshirish imkoniyati yaratilmoqda. Natijada moliyaviy qarorlar qabul qilish sifati sezilarli darajada yaxshilanmoqda [2].

Bugungi kunda Amazon, Alibaba va eBay kabi yirik elektron savdo kompaniyalari moliyaviy boshqaruvda sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar texnologiyalaridan keng foydalanmoqda. Ular mahsulotlarga bo'lgan talabni prognoz qilish, zaxiralarni boshqarish, narx siyosatini optimallashtirish, xarajatlarni kamaytirish hamda mijozlarga individual xizmat ko'rsatish orqali moliyaviy samaradorlikni oshirmoqda. Ayniqsa, prediktiv analitika yordamida kelajakdagi pul oqimlari va daromadlarni oldindan baholash investorlar uchun muhim axborot manbai hisoblanadi. Shu sababli zamonaviy moliyaviy tahlil faqat moliyaviy hisobotlarni baholash bilan cheklanmay, korxonaning strategik rivojlanish istiqbollari ham aniqlashga xizmat qilmoqda.

O'zbekistonda ham elektron savdo bozori so'nggi yillarda izchil rivojlanmoqda. Davlat tomonidan raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish, elektron tijoratni qo'llab-quvvatlash, elektron to'lov tizimlarini kengaytirish hamda logistika infratuzilmasini takomillashtirish bo'yicha qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Statista prognozlariga ko'ra, O'zbekiston elektron savdo bozori yaqin yillarda yuqori o'sish sur'atlarini saqlab qoladi. Internet foydalanuvchilari sonining ortishi, mobil internet sifatining yaxshilanishi va onlayn to'lov tizimlarining rivojlanishi ichki elektron savdo bozorining kengayishiga xizmat qilmoqda.

Shu bilan birga, elektron savdo platformalarida moliyaviy tahlilni tashkil etishni yanada takomillashtirish imkoniyatlari mavjud. Jumladan, katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlash tizimlarini yanada rivojlantirish, xalqaro moliyaviy tahlil standartlarini amaliyotga kengroq joriy etish, real vaqt rejimida moliyaviy monitoring tizimlarini kengaytirish hamda sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish darajasini oshirish elektron savdo subyektlarining moliyaviy samaradorligini yanada yuksaltirish imkonini beradi. Shu sababli rivojlangan davlatlarning tajribasini chuqur o'rganish va uni milliy sharoitga moslashtirish muhim ilmiy-amaliy vazifalardan biri hisoblanadi [3].

BMTning Savdo va taraqqiyot bo'yicha konferensiyasi (UNCTAD) mutaxassislari elektron savdo va raqamli iqtisodiyot bo'yicha statistik bazalarni takomillashtirish zarurligini ta'kidlab, ishonchli ma'lumotlar soliqqa tortish, raqobat siyosati, raqamli savdo, iste'molchilar huquqlarini himoya qilish hamda kichik biznesni qo'llab-quvvatlash bo'yicha samarali qarorlar qabul qilish uchun muhim ahamiyatga ega ekanligini qayd etmoqda. Bu esa elektron savdo platformalarida zamonaviy moliyaviy tahlil usullarining ilmiy va amaliy ahamiyati tobora ortib borayotganini ko'rsatadi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi elektron savdo platformalarida moliyaviy tahlilning zamonaviy yondashuvlarini ilmiy jihatdan o'rganish, rivojlangan mamlakatlarning ilg'or tajribalarini tahlil qilish hamda ularni O'zbekiston elektron tijorat tizimida qo'llash bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot natijalari elektron savdo korxonalarida moliyaviy boshqaruvni takomillashtirish, investitsion jozibadorlikni oshirish, moliyaviy xavflarni kamaytirish hamda raqamli iqtisodiyot sharoitida barqaror rivojlanishni ta'minlashga xizmat qiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Elektron savdo platformalarida moliyaviy tahlil masalalari so'nggi yillarda jahon iqtisodiyoti va raqamli transformatsiya jarayonlarining jadallashuvi natijasida iqtisodchi olimlarning asosiy tadqiqot yo'nalishlaridan biriga aylandi. Ayniqsa, elektron tijoratda moliyaviy barqarorlikni baholash, rentabellikni oshirish, pul oqimlarini boshqarish, tavakkalchiliklarni kamaytirish hamda sun'iy intellekt asosidagi moliyaviy tahlil tizimlarini joriy etish masalalari xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan keng o'rganilgan. Mavjud ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, elektron savdo platformalarining moliyaviy faoliyatini baholashda an'anaviy moliyaviy ko'rsatkichlar bilan bir qatorda zamonaviy raqamli analitika vositalaridan foydalanish tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Xorijiy olimlardan Efraim Turban, Judy Outland, David King va Jae Lee o'zlarining *Electronic Commerce: A Managerial and Social Networks Perspective* asarida elektron savdoni raqamli iqtisodiyotning asosiy elementi sifatida baholab, platformalar samaradorligini aniqlashda moliyaviy tahlil, logistika xarajatlari, tranzaksiya xarajatlari va mijoz qiymatini (Customer Lifetime Value) kompleks baholash zarurligini asoslab berganlar. Mualliflarning fikricha, elektron savdoda moliyaviy tahlil faqat daromad va xarajatlarni hisoblash bilan cheklanmasdan, foydalanuvchilar faolligi, konversiya darajasi va platforma qiymatini ham qamrab olishi lozim [4].

Kenneth Laudon va Carol Traver esa *E-commerce: Business, Technology, Society* nomli fundamental asarida elektron savdo platformalarining muvaffaqiyati moliyaviy boshqaruv sifati, raqamli texnologiyalar va innovatsion biznes modellarining uyg'unligiga bog'liqligini ta'kidlaydilar. Ularning tadqiqotida elektron platformalarda real vaqt rejimida moliyaviy monitoring olib borish, sun'iy intellekt yordamida xaridorlar xatti-harakatini prognozlash va moliyaviy risklarni boshqarish zamonaviy moliyaviy tahlilning ajralmas qismi sifatida baholangan [5].

Dave Chaffey raqamli biznesni boshqarish bo'yicha tadqiqotlarida elektron savdo platformalarida KPI (Key Performance Indicators), ROI (Return on Investment), CAC (Customer Acquisition Cost) va LTV (Lifetime Value) kabi zamonaviy moliyaviy ko'rsatkichlardan foydalanish korxonalarning raqobatbardoshligini oshirishini asoslaydi. Olim elektron savdoda strategik qarorlarni qabul qilishda Business Intelligence va Big Data texnologiyalaridan foydalanish moliyaviy tahlil sifatini sezilarli darajada yaxshilashini qayd etadi [6].

Robert J. Kauffman va Eric Walden elektron tijorat iqtisodiyoti bo'yicha olib borgan tadqiqotlarida elektron savdo platformalarini iqtisodiy samaradorlik nuqtai nazaridan baholash uchun kompleks analitik modellarni taklif etganlar. Ularning fikricha, elektron savdo faoliyatini baholashda foyda ko'rsatkichlari bilan bir qatorda tarmoq samarasi (network effects), tranzaksiya xarajatlari va axborot asimmetriyasi ham hisobga olinishi kerak.

Tariq Abbasi va Hans Weigand raqamli moliyaviy xizmatlar bo'yicha adabiyotlar sharhida raqamli moliyaviy texnologiyalar korxonalarning rentabelligi, operatsion samaradorligi va bozor ulushini oshirishga sezilarli ta'sir ko'rsatishini ilmiy jihatdan asoslaydilar. Mualliflar ko'plab tadqiqotlar bank sektoriga qaratilganini, elektron savdo platformalarida moliyaviy tahlil masalalarini o'rganish esa istiqbolli ilmiy yo'nalishlardan biri ekanligini ta'kidlaydilar [7].

O'zbekistonlik olimlar orasida Faxriddin Isayev elektron tijoratni soliqqa tortishning nazariy asoslarini o'rganib, raqamli savdoning rivojlanishi moliyaviy boshqaruv va soliq ma'murchiligiga yangi talablar qo'yayotganini qayd etadi. Olim elektron tijoratni samarali rivojlantirish uchun moliyaviy hisobotlarning shaffofligini ta'minlash va zamonaviy tahlil usullarini qo'llash zarurligini asoslaydi.

Munira Isoxo'jayeva elektron tijoratni boshqarishda ekonometrik modellar va sun'iy intellekt asosidagi prognozlash usullarini taklif etgan. Uning tadqiqotlarida boshqaruv qarorlarining iqtisodiy samaradorligini baholash, elektron savdo platformalarida moliyaviy ko'rsatkichlarni prognozlash hamda AI texnologiyalarini qo'llashning afzalliklari yoritilgan [8].

O'g'iloy Muqimova elektron tijoratning innovatsion iqtisodiyotdagi rivojlanish imkoniyatlarini tadqiq etib, robotlashtirish, sun'iy intellekt va mashinaviy o'qitish algoritmlaridan foydalanish elektron savdo platformalarining moliyaviy samaradorligini oshirishini ko'rsatgan. Muallif elektron savdoda innovatsion texnologiyalarni joriy etish moliyaviy boshqaruv sifatini yaxshilashini ta'kidlaydi.

Komil Urazov va Madina Xushmurodova O'zbekiston elektron savdo bozorida iste'molchilar xulq-atvorini tahlil qilib, Big Data texnologiyalari yordamida talabni prognozlash, marketing strategiyasini optimallashtirish hamda platformalarning moliyaviy natijalarini yaxshilash mumkinligini ilmiy jihatdan asoslab berganlar. Ularning fikricha, iste'molchilar afzalliklarini tahlil qilish daromadlar o'sishiga va xarajatlarni kamaytirishga xizmat qiladi [9].

Shuningdek, Madina Abdujabborova va Nozima Zufarova O'zbekistonda elektron tijorat rivojlanishining bosqichlari, asosiy drayverlari va istiqbollarini tahlil qilib, davlat siyosati, raqamli infratuzilma va elektron to'lov tizimlari elektron savdo platformalarining moliyaviy barqarorligiga bevosita ta'sir ko'rsatishini ta'kidlaydilar. Ular elektron tijoratni rivojlantirishda zamonaviy moliyaviy tahlil vositalarini joriy etish zarurligini alohida qayd etadilar.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, xorijiy olimlar, asosan, elektron savdo platformalarida sun'iy intellekt, Big Data, prediktiv analitika va real vaqt rejimidagi moliyaviy monitoring tizimlaridan foydalanishga e'tibor qaratgan bo'lsalar, mahalliy olimlar elektron tijoratning huquqiy asoslari, soliqqa tortish, boshqaruv mexanizmlari va milliy bozordagi rivojlanish tendensiyalarini ko'proq o'rganganlar. Shu bilan birga, O'zbekiston sharoitida elektron savdo platformalarida moliyaviy tahlilning zamonaviy xalqaro yondashuvlarini kompleks baholash, AI va ESG ko'rsatkichlarini moliyaviy tahlil tizimiga integratsiyalash hamda platformalar samaradorligini baholovchi yagona metodik yondashuvni ishlab chiqish bo'yicha ilmiy izlanishlarni yanada rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur ilmiy yo'nalish ushbu tadqiqotning dolzarbligini belgilaydi va uning asosiy ilmiy yo'nalishini tashkil etadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda elektron savdo platformalarida moliyaviy tahlilning zamonaviy yondashuvlarini o'rganishda tizimli tahlil, qiyosiy tahlil, statistik tahlil va umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Xalqaro va mahalliy ilmiy adabiyotlar, shuningdek, Statista, UNCTAD, World Bank, OECD hamda O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari tahlil qilindi. Elektron savdo platformalarining moliyaviy ko'rsatkichlari qiyosiy baholanib, zamonaviy analitik yondashuvlarning samaradorligi aniqlandi. Olingan natijalar asosida O'zbekiston elektron savdo platformalarida moliyaviy tahlilni takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy xulosalar va tavsiyalar ishlab chiqildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Elektron savdo platformalarining jadal rivojlanishi ularning moliyaviy samaradorligini zamonaviy usullar asosida baholash zaruratini kuchaytirmoqda. Raqamli iqtisodiyot sharoitida korxonalarning moliyaviy barqarorligi endilikda nafaqat daromad va foyda ko'rsatkichlari, balki tranzaksiyalar hajmi, mijozlar faolligi, konversiya darajasi, logistika xarajatlari, to'lov tizimlarining samaradorligi hamda sun'iy intellekt asosida qabul qilinadigan boshqaruv qarorlari bilan ham belgilanmoqda. Shu sababli elektron savdo platformalarida moliyaviy tahlil an'anaviy moliyaviy koeffitsiyentlardan zamonaviy raqamli analitika vositalariga o'tmoqda.

Statista ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yilda jahon chakana elektron savdo bozori hajmi 6,4 trillion AQSh dollariga yetgan bo'lib, bu 2024-yilga nisbatan sezilarli o'sishni anglatadi. Prognozlarga ko'ra, 2030-yilga borib ushbu ko'rsatkich 9 trillion AQSh dollariga yaqinlashadi. Bugungi kunda elektron savdo umumiy chakana savdo hajmining 23,5 foizini tashkil etmoqda. Bu esa elektron savdo platformalarining moliyaviy boshqaruv tizimlarini takomillashtirish va real vaqt rejimida moliyaviy monitoringni yo'lga qo'yish zaruratini ko'rsatadi (1-jadval).

1-jadval

2018–2026-yillarda jahon elektron savdo bozori rivojlanishining asosiy moliyaviy ko'rsatkichlari [10]

Yillar	Global elektron savdo hajmi (trln AQSh dollari)	Yillik o'sish sur'ati (%)	Elektron savdoning chakana savdodagi ulushi (%)	Internet foydalanuvchilari (mlrd kishi)	Onlayn xaridorlar (mlrd kishi)	Mobil savdo ulushi (%)
2018	2,98	22,9	10,4	4,02	1,80	52,0
2019	3,35	12,4	13,6	4,39	1,92	56,0
2020	4,28	27,8	18,0	4,66	2,14	61,0
2021	4,93	15,2	19,7	4,90	2,30	66,0
2022	5,29	7,3	20,7	5,16	2,42	70,0
2023	5,82	10,0	22,0	5,35	2,55	74,0
2024	6,09	4,6	23,0	5,56	2,69	77,0
2025	6,40	5,1	23,5	5,99	2,77	80,0
2026	6,82	6,6	24,3	6,10	2,90	82,0

Jadval ma'lumotlari 2018–2026-yillar davomida global elektron savdo bozorining barqaror va yuqori sur'atlarda rivojlanganligini ko'rsatadi. Xususan, elektron savdo hajmi 2018-yildagi 2,98 trillion AQSh dollaridan 2025-yilda 6,40 trillion AQSh dollariga yetib, qariyb 2,1 baravar oshgan. 2020-yilda COVID-19 pandemiyasi ta'sirida elektron savdo hajmi 27,8 foizga o'sib, kuzatilgan davrdagi eng yuqori o'sish sur'ati qayd etilgan. Shu bilan birga, elektron savdoning chakana savdodagi ulushi 10,4 foizdan 23,5 foizgacha oshgan. Internet foydalanuvchilari sonining 4,02 milliarddan qariyb 6 milliard nafarga yetishi hamda mobil savdo ulushining 52 foizdan 80 foizgacha ortishi elektron savdo platformalarida raqamli moliyaviy tahlil, sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalaridan foydalanish zaruratini yanada kuchaytirganini ko'rsatadi (2-jadval).

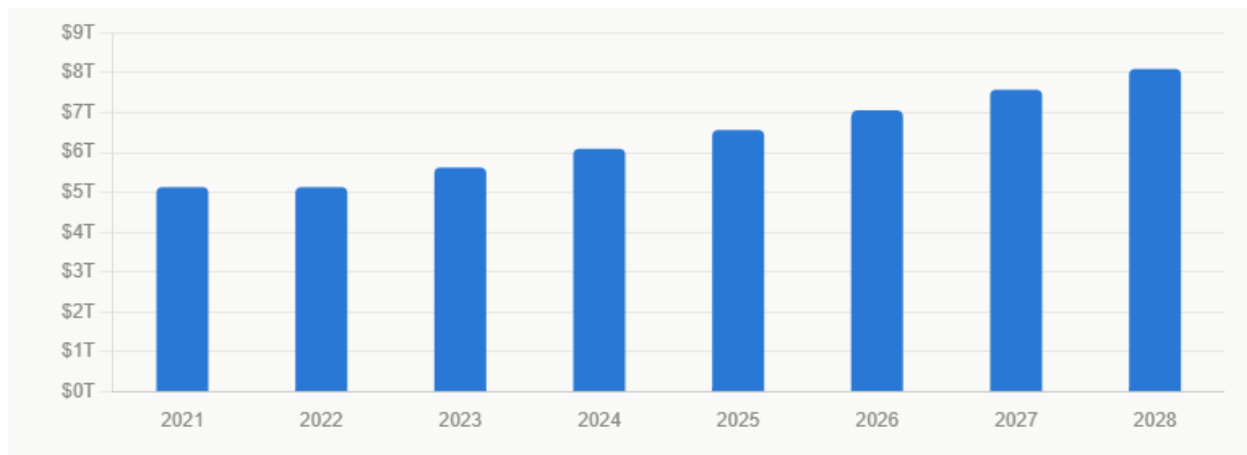
2-jadval

2020–2028-yillarda global elektron savdo platformalarining asosiy moliyaviy ko'rsatkichlari dinamikasi [11]

Ko'rsatkichlar	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026 (Prognoz)	2027 (Prognoz)	2028 (Prognoz)
Global elektron savdo hajmi (trln AQSh dollari)	4.28	4.93	5.29	5.82	6.09	6.40	6.82	7.29	7.81
Elektron savdoning chakana savdodagi ulushi (%)	18.0	19.7	20.7	22.0	23.0	23.5	24.3	25.1	26.0
Onlayn xaridorlar soni (mlrd kishi)	2.14	2.30	2.42	2.55	2.69	2.77	2.90	3.03	3.15
O'rtacha buyurtma qiymati (AQSh dollari)	103	111	118	123	129	134	139	145	151
Konversiya darajasi (%)	2.8	2.9	3.1	3.2	3.3	3.4	3.5	3.6	3.8
Raqamli to'lovlar ulushi (%)	56	62	68	73	77	80	82	84	86
AI asosidagi moliyaviy tahlildan foydalanuvchi platformalar ulushi (%)	18	25	34	43	51	60	68	75	81

Jadval ma'lumotlari 2020–2028-yillarda elektron savdo platformalarining moliyaviy rivojlanishi barqaror o'sish tendensiyasiga ega ekanligini ko'rsatadi. Xususan, global elektron savdo hajmi 2020-yildagi 4,28 trillion AQSh dollaridan 2028-yilda 7,81 trillion AQSh dollariga yetishi prognoz qilinmoqda. Shu bilan birga, elektron savdoning chakana savdodagi ulushi 18 foizdan 26 foizgacha, onlayn xaridorlar soni esa 2,14 milliarddan 3,15 milliard kishigacha ortishi kutilmoqda. Sun'iy intellekt asosidagi moliyaviy tahlil tizimlarini qo'llayotgan platformalar ulushi 2020-yildagi 18 foizdan 2028-yilda 81 foizga yetishi prognoz qilinmoqda. Bu esa zamonaviy moliyaviy tahlil vositalari elektron savdo platformalarining samaradorligi va raqobatbardoshligini sezilarli darajada oshirayotganini ko'rsatadi.

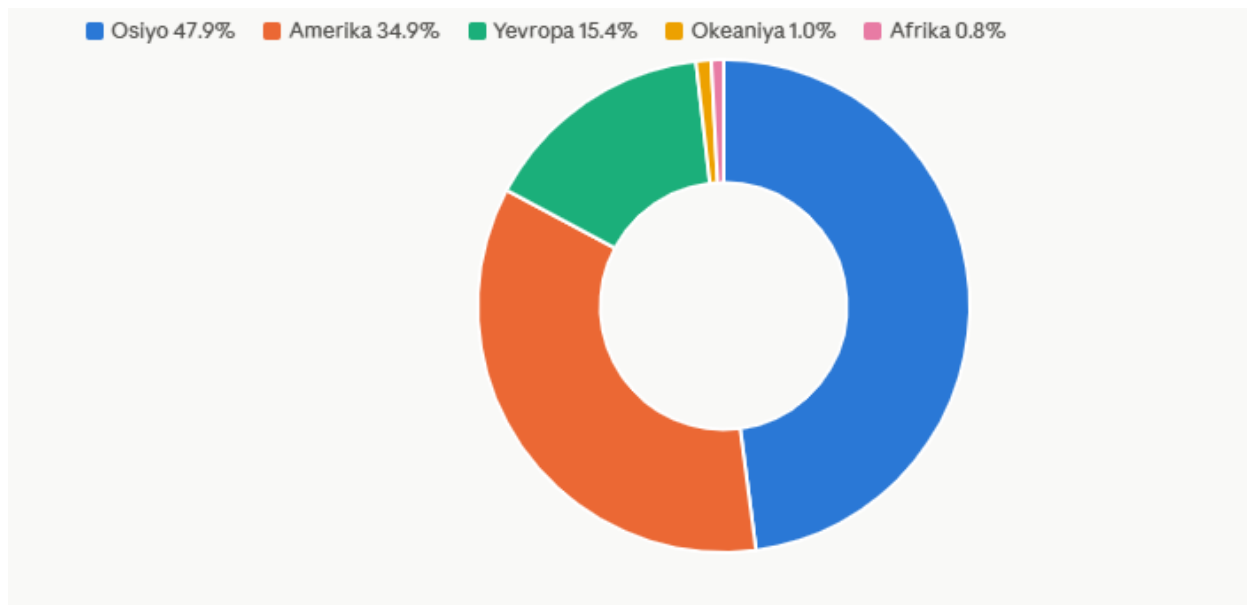
Elektron savdo platformalarida moliyaviy natijalarni shakllantiruvchi asosiy omillardan biri mobil texnologiyalar hisoblanadi. 2025-yilda elektron savdo saytlariga tashriflarning qariyb 80 foizi smartfonlar orqali amalga oshirilgan. Bundan tashqari, elektron to'lovlarda raqamli hamyonlar (Digital Wallet) eng ko'p qo'llanilayotgan to'lov usuliga aylangan hamda 2030-yilga kelib ularning ulushi elektron to'lovlarning 63 foizini tashkil etishi prognoz qilinmoqda. Mazkur tendensiyalar elektron savdo platformalarida pul oqimlarini boshqarish, tranzaksiya xarajatlarini kamaytirish va likvidlikni oshirish imkonini bermoqda (1-rasm).

1-rasm. Global elektron savdo hajmi, 2021–2028-yillar (trln AQSh dollari) [12]

Rasm ma'lumotlariga ko'ra, jahon elektron savdo bozori barqaror o'sish sur'atlarini namoyon etmoqda. 2025-yilda global elektron savdo hajmi 6,42 trillion AQSh dollarini tashkil etgan bo'lsa, 2030-yilga kelib ushbu ko'rsatkichning 7,1 trillion AQSh dollariga yetishi prognoz qilinmoqda. Shuningdek, elektron savdo jahon chakana savdosining 18,3 foizini tashkil etib, uning iqtisodiyotdagi ahamiyati tobora ortib bormoqda. Hududlar kesimida Osiyo yetakchi mavqega ega bo'lib, global elektron savdo bozorining qariyb 48 foiz ulushini egallaydi. Mazkur tendensiyalar raqamli texnologiyalar, elektron to'lov tizimlari va sun'iy intellekt asosidagi moliyaviy tahlil vositalarini keng joriy etish elektron savdo platformalarining samaradorligi hamda raqobatbardoshligini yanada oshirishini ko'rsatadi.

Xalqaro tajribalar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy elektron savdo kompaniyalari moliyaviy samaradorlikni baholashda an'anaviy rentabellik va likvidlik ko'rsatkichlari bilan bir qatorda yangi moliyaviy indikatorlardan ham foydalanmoqda. Jumladan, Customer Lifetime Value (CLV), Customer Acquisition Cost (CAC), Gross Merchandise Value (GMV), Average Order Value (AOV), Conversion Rate (CR) va Return on Investment (ROI) kabi ko'rsatkichlar kompaniyaning moliyaviy holatini kompleks baholash imkonini beradi. Amazon, Alibaba va Shopify kabi platformalar ushbu indikatorlarni sun'iy intellekt va Big Data texnologiyalari bilan integratsiyalash orqali moliyaviy qarorlar sifatini oshirmoqda (2-rasm).

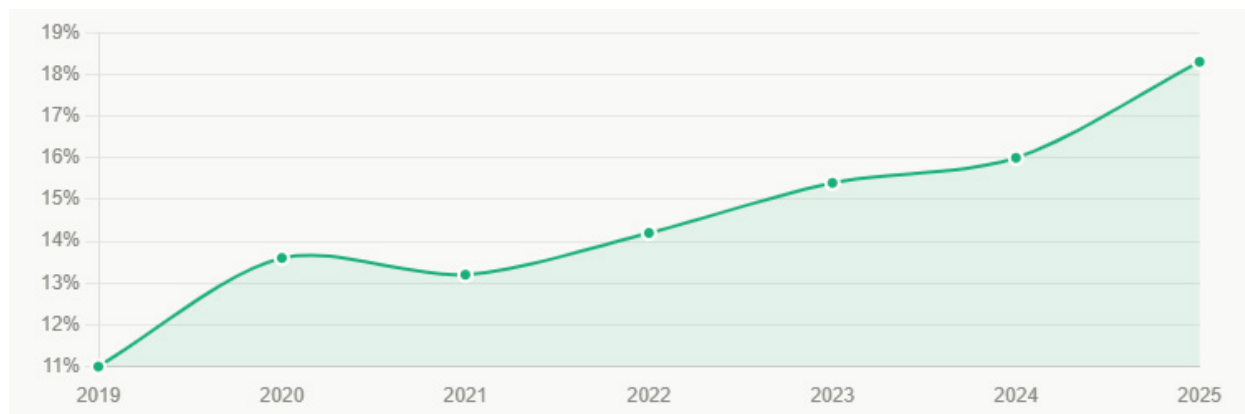

2-rasm. Mintaqalar bo'yicha global elektron savdo ulushi, 2024-yil (%) [13]

2-rasm ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yilda global elektron savdo bozorida Osiyo yetakchi o'rinni egallab, 47,9 foiz ulush bilan jahon elektron savdo aylanmasining qariyb yarmiga egalik qilgan. Bu natija Xitoy, Hindiston, Janubiy Koreya va Janubi-Sharqiy Osiyo mamlakatlarida internet infratuzilmasining rivojlanishi,

mobil to'lov tizimlarining keng qo'llanilishi hamda yirik elektron savdo platformalari faoliyati bilan izohlanadi. Amerika mintaqasi 34,9 foiz ulush bilan ikkinchi o'rinda qayd etilgan bo'lib, bunda AQSh va Kanadadagi Amazon, Walmart hamda Shopify kabi platformalarning yuqori moliyaviy samaradorligi muhim rol o'ynaydi. Yevropaning ulushi 15,4 foizni tashkil etib, mintaqada raqamli savdo va transchegaraviy elektron tijoratning izchil rivojlanayotganini ko'rsatadi. Okeaniya (1,0 foiz) va Afrika (0,8 foiz) mintaqalarining ulushi nisbatan past bo'lsa-da, internet foydalanuvchilari sonining ortishi, raqamli infratuzilmaning rivojlanishi va elektron to'lov tizimlarining takomillashuvi hisobiga ushbu hududlarda ham elektron savdo bozorining kelgusida yuqori o'sish sur'atlarini namoyon etishi prognoz qilinmoqda. Mazkur ko'rsatkichlar elektron savdo platformalarida zamonaviy moliyaviy tahlil, raqamli boshqaruv va innovatsion texnologiyalarni joriy etish bozor ulushini kengaytirish hamda moliyaviy samaradorlikni oshirishning asosiy omillaridan biri ekanligini tasdiqlaydi (3-rasm).

3-rasm. AQShda elektron savdoning jami chakana savdodagi ulushi (%) [14]

3-rasm ma'lumotlari AQShda elektron savdoning chakana savdo tizimidagi ulushi so'nggi yillarda barqaror o'sish tendensiyasiga ega ekanligini ko'rsatadi. Elektron tijoratning umumiy chakana savdodagi ulushi yil sayin ortib borishi iste'molchilarning onlayn xarid qilish odatlarining shakllanishi, internet va mobil texnologiyalarning keng rivojlanishi hamda Amazon, Walmart, eBay va Shopify kabi yirik elektron savdo platformalarining faoliyati bilan izohlanadi. Elektron to'lov tizimlari, tezkor logistika xizmatlari va sun'iy intellekt asosidagi tavsiya algoritmlarining joriy etilishi onlayn savdo hajmining sezilarli darajada oshishiga xizmat qilmoqda. Natijada elektron savdo AQSh chakana savdo bozorining muhim segmentiga aylanib, korxonalar daromadlarini oshirish, operatsion xarajatlarni optimallashtirish va moliyaviy samaradorlikni yaxshilashda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda. Ushbu tendensiyaning kelgusi yillarda ham davom etishi prognoz qilinmoqda va elektron savdo ulushining yanada ortishi raqamli iqtisodiyot rivojlanishining asosiy drayverlaridan biri bo'lib qoladi.

UNCTAD ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yilda elektron savdo orqali amalga oshirilgan biznes savdolari hajmi 28 trillion AQSh dollarini tashkil etgan. Bu ko'rsatkich 2023-yilga nisbatan 4,4 foizga yuqori bo'lib, elektron savdo rivojlanish sur'atlari saqlanib qolayotganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, elektron savdo bo'yicha statistik ma'lumotlarni takomillashtirish rivojlanayotgan mamlakatlarda samarali soliq siyosati, raqamli savdo va investitsion qarorlarni qabul qilishda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Elektron savdo platformalarining moliyaviy samaradorligini oshirishda sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar texnologiyalarining roli tobora ortib bormoqda. Zamonaviy algoritmlar yordamida xaridorlarning xulq-atvori tahlil qilinadi, talab prognozlanadi, zaxiralar optimallashtiriladi va narx siyosati avtomatik ravishda boshqariladi. Natijada ortiqcha xarajatlar qisqaradi, foyda marjasi ortadi hamda moliyaviy risklar kamayadi. Walmart va Tmall platformalarida olib borilgan ilmiy tadqiqotlar LSTM va boshqa sun'iy intellekt modellari savdo hajmini aniq prognozlash orqali moliyaviy rejalashtirish samaradorligini oshirishini tasdiqlagan.

O'zbekiston elektron savdo bozori ham so'nggi yillarda izchil rivojlanmoqda. Davlat tomonidan raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish, elektron to'lov tizimlarini kengaytirish va logistika infratuzilmasini takomillashtirish bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar ichki elektron savdo hajmining o'sishiga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, mahalliy elektron savdo platformalarida real vaqt rejimidagi moliyaviy monitoringni kengaytirish, sun'iy intellekt asosidagi tahlil va Big Data texnologiyalaridan foydalanish darajasini yanada oshirish uchun keng imkoniyatlar mavjud. Shu sababli xalqaro tajribalarni milliy amaliyotga moslashtirish dolzarb ilmiy-amaliy vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, elektron savdo platformalari raqamli iqtisodiyotning eng jadal rivojlanayotgan segmentlaridan biri bo'lib, ularning moliyaviy samaradorligini baholashda an'anaviy moliyaviy tahlil usullari bilan bir qatorda zamonaviy raqamli texnologiyalarni qo'llash muhim ahamiyat kasb etmoqda. Jahon tajribasi Amazon, Alibaba, eBay va Shopify kabi yirik platformalar faoliyatida sun'iy intellekt, Big Data, Business Intelligence va prediktiv analitika vositalaridan foydalanish moliyaviy boshqaruv samaradorligini sezilarli darajada oshirayotganini ko'rsatdi.

Tahlillar natijasida 2020–2025-yillarda global elektron savdo hajmining izchil o'sgani, elektron savdoning chakana savdodagi ulushi hamda onlayn xaridorlar sonining ortib borayotgani aniqlandi. Elektron to'lov tizimlari, mobil tijorat va sun'iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi platformalarda operatsion xarajatlarni kamaytirish, moliyaviy risklarni boshqarish va daromadlilikni oshirish imkoniyatlarini kengaytirmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Turban E., King D., Lee J., Liang T.-P., Turban D. Elektron tijorat: boshqaruv va ijtimoiy tarmoqlar nuqtayi nazar. – 9-nashr. – Springer nashriyoti, 2018.
2. Laudon K. C., Traver C. G. Elektron tijorat: biznes, texnologiya va jamiyat. – 18-nashr. – Pearson nashriyoti, 2024.
3. Chaffey D. Raqamli biznes va elektron tijoratni boshqarish. – 8-nashr. – Pearson nashriyoti, 2022.
4. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Savdo va taraqqiyot bo'yicha konferensiyasi (UNCTAD). Raqamli iqtisodiyot hisoboti – 2024. – Jeneva, 2024.
5. Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD). Raqamli iqtisodiyot istiqbollari – 2024. – Parij: OECD nashriyoti, 2024.
6. Statista tadqiqot markazi. Elektron savdo bozori bo'yicha tahliliy ma'lumotlar. – Germaniya, 2025.
7. Isayev F. Elektron tijoratni rivojlantirishning iqtisodiy mexanizmlari. – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2022.
8. Isoxo'jayeva M. Raqamli iqtisodiyot sharoitida elektron tijoratni rivojlantirish masalalari. – Toshkent: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, 2023.
9. Muqimova O. Elektron tijoratda innovatsion texnologiyalarni joriy etishning iqtisodiy samaradorligi // Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot. – 2024. – № 4.
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 28-apreldagi "Raqamli iqtisodiyot va elektron hukumatni keng joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4699-son qarori.: <https://lex.uz/docs/-4800657>
11. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. O'zbekiston Respublikasining 2025-yildagi ijtimoiy-iqtisodiy holati to'g'risida statistik to'plam. – Toshkent, 2025.
12. Jahon banki (World Bank). Jahon taraqqiyoti hisoboti – 2024: Raqamli iqtisodiyot. – Vashington, 2024.
13. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-son "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni.: <https://lex.uz/docs/-5030957>
14. O'zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi. O'zbekistonda raqamli iqtisodiyot va elektron tijoratni rivojlantirish bo'yicha tahliliy hisobot. – Toshkent, 2024.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz HAKIMOV

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Hasan MAQSUDOV

2026. № 8/1

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>